

УДК 331.522.4:316.324.8(477)

С. С. Гринкевич,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки підприємства
Інституту економіки та фінансів
Львівської комерційної академії

І. Р. Проців,
аспірант кафедри економіки
підприємства Інституту економіки та
фінансів Львівської комерційної академії

ДОМІНАНТИ РОЗВИТКУ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ В КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

У статті визначено пріоритетні складові розвитку трудового потенціалу в умовах становлення інформаційного суспільства; розглянуто фактори негативного впливу на процес формування трудового потенціалу України; окреслено шляхи підвищення ефективності формування трудового потенціалу в контексті зростання індексу розвитку людського потенціалу.

Ключові слова: індекс розвитку людського потенціалу, трудовий потенціал, компоненти трудового потенціалу, інформаційне суспільство.

С. С. Гринкевич, І. Р. Проців

**ДОМИНАНТЫ РАЗВИТИЯ ТРУДОВОГО
ПОТЕНЦИАЛА В КОНТЕКСТЕ СТАНОВЛЕНИЯ
ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА В УКРАИНЕ**

В статье определены приоритетные составляющие развития трудового потенциала в условиях становления информационного общества; рассмотрены факторы негативного влияния на процесс формирования трудового потенциала Украины; намечены пути повышения эффективности формирования трудового потенциала в контексте роста индекса развития человеческого потенциала.

Ключевые слова: индекс развития человеческого потенциала, трудовой потенциал, компоненты трудового потенциала, информационное общество.

S. S. Hrynkevych, I. R. Protsiv

**MAIN AREAS OF LABOR POTENTIAL IN TERMS
OF THE FORMATION THE INFORMATION SOCIETY
IN UKRAINE**

The article outlines the priority components of the labor potential in the development of information society; the factors of negative influence on the development of labor potential of Ukraine are considered; ways to improve the formation of labor potential in the context of the growth of the human development index are outlined.

Key words: human development index, labor potential, the components of labor potential, information society.

Постановка проблеми. Світова тенденція зміни суспільного розвитку в напрямі розбудови інформаційного суспільства підтримана Україною на зламі ХХ століття. Інформаційне, або постіндустріальне суспільство – це така фаза розвитку цивілізації, коли головними продуктами виробництва стають не речі та енергія, а інформація і знання [1]. Головною умовою формування інформаційного суспільства є трудовий потенціал держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Накопичення проблем використання і відтворення трудового потенціалу обумовило становлення та розвиток вітчизняних наукових шкіл. Їх здобутком є розкриття сутності трудового потенціалу, його основних характеристик і компонентів, обґрунтування окремих етапів відтворення трудового потенціалу, розв'язання проблем зайнятості та визначення шляхів його ефективного використання. Питанням розвитку трудового потенціалу присвячено роботи таких вітчизняних учених, як О. Амоша, С. Бандур, Д. Богиня, І. Бондар, О. Власюк, С. Вовканич, В. Геєць, І. Гнибіденко, О. Грішнова, Б. Данилишин, М. Долішній, Т. Заяць, С. Злупко, А. Колот, Ю. Краснов, В. Куценко, Е. Лібанова, В. Лич, Н. Лук'яненко, В. Мікловда, С. Мочерний, В. Новіков, О. Новікова, В. Онікієнко, М. Пітюлич, С. Пирожков, В. Приймак, М. Семикіна, Л. Семів, А. Чухно, Л. Шевчук та ін. Теоретичні доробки у цій царині мають російські вчені С. Бектуров, Б. Генкін, Д. Карлупін, Р. Ко-

лосова, В. Костаков, І. Маслово, М. Магомедов, О. Панкратов, Г. Сергеева, Л. Чижова, Н. Шаталова та ін.

Однак попри значне коло наукових досліджень з окресленої проблематики, досі ще не визначено напрями взаємоузгодження процесів розвитку і використання трудового потенціалу та розбудови інформаційного суспільства України в контексті зростання індексу розвитку людського потенціалу (ІРЛП). Цим зумовлено необхідність поглибленого вивчення зазначеної проблематики та її актуальність.

Метою статті є дослідження стану і перспектив розвитку домінуючих складових трудового потенціалу України в умовах формування інформаційного суспільства.

Основні результати дослідження. Індекс розвитку людського потенціалу (англ. *Human Development Index, HDI*) – застосовується для порівняльної оцінки рівня бідності, грамотності, освіти, середньої тривалості життя та інших показників розвитку країни. Обчислюючи ІРЛП, враховують три види показників [2]:

- середня тривалість життя – оцінює довголіття;
- рівень грамотності дорослого населення країни (2/3 індексу) і сукупна частка учнів та студентів (1/3 індексу) – оцінює рівень освіти;
- рівень життя – розраховується на основі показника ВВП на душу населення за умови паритету купівельної спроможності.

Досвід свідчить, що в тих пострадянських державах, де відбувалося природне і рівномірне розміщення продуктивних сил (Естонія, Литва, Латвія), існують більший потенціал щодо економічного зростання та вища результативність інвестиційних процесів, легше відбуваються трансформації, а відтак вищим є індекс розвитку людського потенціалу (рис. 1).

Індекс розвитку людського потенціалу для України у 2010 р. становить 0,71 (категорія високорозвинутих країн) та відносить її на 69 місце в загальному рейтингу держав і територій та на 8-е – серед пострадянських країн.

Трудовий потенціал – це сукупна чисельність громадян працездатного віку, які за певних ознак (стан здоров'я, психофізіологічні особливості, освітній, фаховий та інтелектуальний рівні, соціально-етнічний менталітет) здатні й мають намір провадити трудову діяльність.

Формування трудового потенціалу держави повинно здійснюватися за кожною із його компонент (рис. 2).

В умовах становлення інформаційного суспільства особливу увагу варто приділити дослідженню демографічної, освітньої та інтелектуальної компонент трудового потенціалу, оскільки, на нашу думку, саме вони є пріоритетними при його формуванні.

Аналіз стану демографічної компоненти доцільно проводити за допомогою показника демографічного навантаження. Демографічне навантаження – це узагальнена кількісна характеристика вікової структури населення, яка показує навантаження на суспільство та економіку з боку невиробничого населення [3].

В Україні протягом 2000–2010 рр. спостерігається доволі високий рівень демографічного навантаження, що знаходиться в межах 650–750 осіб невиробничого населення в розрахунку на 1000 осіб працездатного віку (рис. 3).

Як наслідок, у нашій країні відбуваються такі процеси:

- обмеження економічної свободи громадян, зниження їх добробуту;
- зменшення можливостей удосконалення особистих якостей виробничого населення;
- посилення напруження в суспільстві.

Для порівняння: в Естонії показник демографічного навантаження протягом останніх десяти років знаходиться в межах 320–350 осіб невиробничого населення в розрахунку на 1000 осіб працездатного віку [5].

На формуванні демографічної компоненти трудового потенціалу суттєво відбивається вікова структура населення. Зниження частки осіб, молодших за працездатний вік, та водночас збільшення частки осіб, старших за працездатний вік, негативно впливає на відтворення трудового потенціалу України.

Домінуючою складовою трудового потенціалу в умовах становлення інформаційного суспільства є інтелектуальна компонента як результат підвищення ефективності освітнього процесу. На сучасному етапі проблеми в освітній компоненті формування трудового потенціалу держави набувають нового характеру. Йдеться зокрема про низькі витрати на освіту в розрахунку на одну особу (рис. 4), незначна частка працівників, що підвищували кваліфікацію (рис. 5), незбалансованість освітнього процесу загалом. Зрозуміло, що сучасне навчання повинно мати безперервний характер – протягом усього періоду економічної активності трудового потенціалу, тим самим забезпечуючи його конкурентоспроможність та нарощення.

Незбалансованість освітнього процесу, незадовільне значення показників витрат на освіту і частки працівників, які підвищували кваліфікацію, зумовлює необхідність комплексного вивчення цих явищ. Аналіз динаміки зазначених показників дозволяє зробити такі узагальнення:

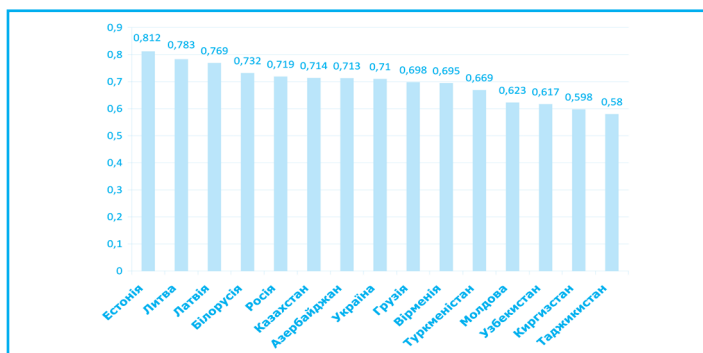

Рис. 1. Індекс розвитку людського потенціалу пострадянських країн у 2010 році

Джерело: [2]

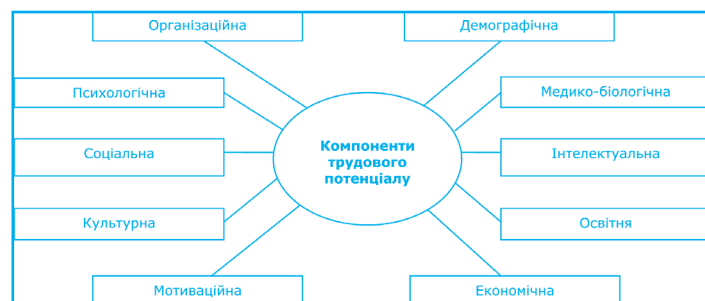

Рис. 2. Компоненти трудового потенціалу

Джерело: Розроблено автором

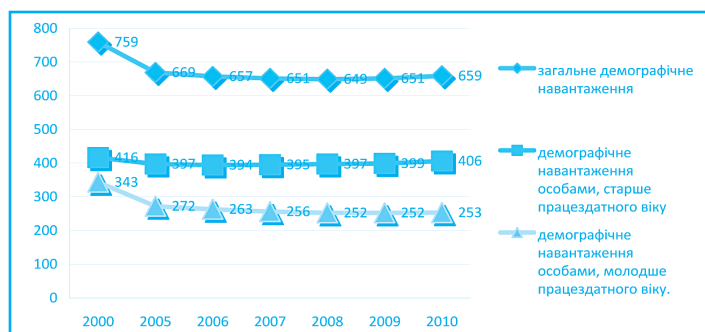

Рис. 3. Демографічне навантаження населення України в розрахунку на 1000 осіб працездатного віку, 2000-2010 рр.

Джерело: [4]

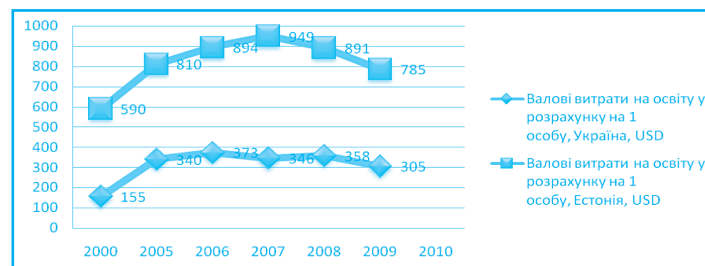

Рис. 4. Валові витрати на освіту в Україні та Естонії в розрахунку на 1 особу, 2000-2010 рр.

Джерело: [4; 5]

- витрати на освіту в Україні є нижчими у 2,5 раза, ніж в Естонії, і знаходяться в межах \$300–370 на одну особу протягом останніх п'яти років;
- низький рівень витрат та незначна частка державного фінансування освіти в Україні спричинюють зниження зацікавленості молодих людей у здобутті освіти;
- частка працівників, що підвищувала кваліфікацію у 2005–2010 роках, коливалась у межах 8,5–9,2%. Це свідчить про відсутність потреби в підвищенні кваліфікації серед працівників підприємств. В Естонії, де інноваційні процеси дедалі більше поширюються, цей показник має стійку тенденцію до зростання (рис. 5).

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

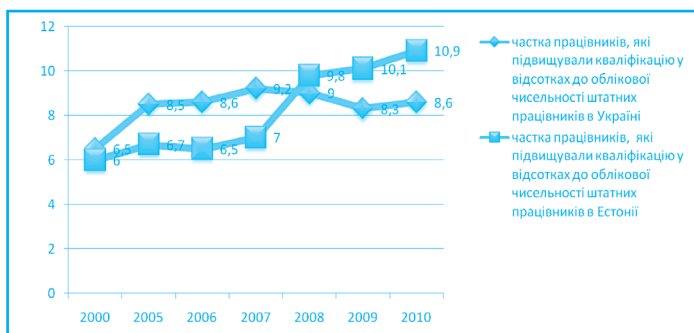

Рис. 5. Частка працівників, що підвищували кваліфікацію у 2000-2010 рр.
Джерело: [4; 5]

Збільшенню частки працівників, які підвищуватимуть свій кваліфікаційний рівень, сприятиме активізація інноваційних процесів на підприємствах країни, що також позитивно відіб'ється на рості конкурентоспроможності підприємств України на світових ринках. Це набуває актуальності через вступ України до зони вільної торгівлі із країнами СНД.

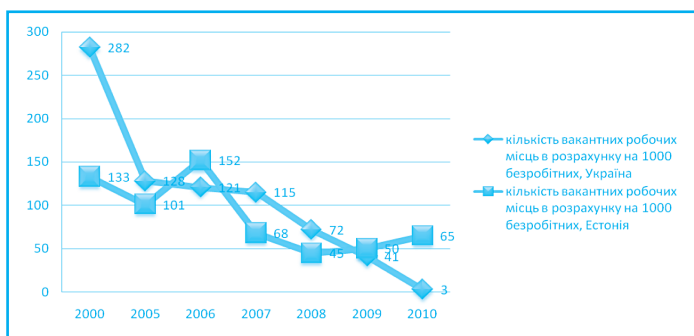

Рис. 6. Кількість вакантних робочих місць в Україні та Естонії в розрахунку на 1000 безробітних, 2000-2010 рр.
Джерело: [4; 5]

При формуванні трудового потенціалу важливо врахувати потреби ринку праці, аби мінімізувати рівень безробіття. В Україні кількість вакантних робочих місць у розрахунку на 1000 безробітних протягом останніх десяти років різко скоротилась і нині досягла критичного мінімуму (рис. 6). В Естонії ситуація також не є задовільною, проте

у 2006-му та 2010 роках у цій країні спостерігалось зростання кількості вакантних робочих місць [5].

Погіршення умов на ринку праці є однією з найважливіших причин низької зацікавленості населення в освіті.

Висновки. На основі проведених досліджень можна зробити такі висновки:

1. Формування трудового потенціалу в сучасних умовах не відповідає завданням розбудови інформаційного суспільства, що зумовлено:

- несприятливою демографічною ситуацією;
- низькою якістю освіти та її невідповідністю умовам становлення інформаційного суспільства;
- відсутністю попиту на окремі професії на ринку праці.

2. Підвищення ефективності процесу формування трудового потенціалу задля становлення інформаційного суспільства в Україні можливе за таких умов, як:

- зниження демографічного навантаження населення шляхом підвищення пенсійного віку і забезпечення населення вакантними робочими місцями;
- проведення докорінної зміни освітнього процесу, підвищення якості освітніх послуг, популяризація вищої освіти серед населення, відповідність освіти вимогам розбудови інформаційного суспільства;
- створення привабливого інвестиційного клімату шляхом зниження податкового навантаження, усунення бюрократичних бар'єрів, активізації підприємницької діяльності та підвищення попиту на ринку праці.

Література

1. Дубов Д. В. Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості / Д. В. Дубов, М. А. Ожеван, С. Л. Гнатюк. – К. : НІС, 2010. – С. 64.
2. Електронна база даних ООН з питань розвитку людського потенціалу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hdr.undp.org>
3. Про затвердження Методологічних положень щодо статистичного аналізу чисельності та складу населення : Наказ Державного комітету статистики України № 602 від 13.12.2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua>
4. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Офіційний сайт Європейського комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home>

Стаття надійшла до редакції 26 травня 2012 року

Науковий журнал
«Економічний часопис-XXI»
читайте на веб-порталі
www.soskin.info/ea/